

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни  
«Національна економіка»  
для студентів напряму підготовки  
6.030503 – «Міжнародна економіка»

Затверджено методичною  
радою університету  
протокол № від

Харків 2010

Укладачі: Покатаєва К.П.  
Токар І.І.  
Коломійченко Т.В.

Кафедра міжнародної економіки

## ВСТУП

Навчальна дисципліна «Національна економіка» належить до нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки бакалаврів галузі знань 0305 – «Економіка та підприємництво» за напрямом 6.030503 – «Міжнародна економіка».

Метою дисципліни є формування у майбутніх фахівців-економістів системи теоретичних знань, умінь та практичних навичок у галузі національної економіки, форм, методів та механізмів реалізації ринкових відносин, закономірностей та особливостей функціонування національної економіки порівняно з економіками інших країн.

Предметом дисципліни є сукупність ресурсних, економічних, інституціональних та соціальних чинників, що визначають відмітні риси національної економіки та її специфіку функціонування, механізм функціонування всього народного господарства країни безвідносно до специфіки окремих його галузей, засоби впливу на соціально-економічні процеси з боку держави.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Національна економіка» студенти повинні знати (згідно вимог ОПП за напрямом та рівнем підготовки):

- загальне та особливе у національній економічній системі;
- основні економічні теорії та базисні інститути національної економіки;
- інституціональні чинники та їх вплив на специфіку економічного розвитку;
- специфіку структурної перебудови та становлення ринкових відносин в Україні;
- сутність та основні засади теорії державного управління економікою;
- особливості функціонування інфраструктури національного ринку;
- методичні основи програмування та прогнозування соціально-економічного розвитку національної економіки;
- пріоритети, перспективні напрями, проблеми та особливості інституціонального механізму інтеграції національної економіки у світове господарство.

У результаті вивчення дисципліни у студентів сформуються вміння і навички щодо (згідно вимог ОКХ за напрямом та рівнем підготовки):

- застосування макроекономічної інформації для оцінки та творчого аналізу стану і перспектив розвитку національної економіки в цілому та окремих її елементів і формулювання на основі такого аналізу відповідних висновків;

- використання інструментарію макроекономічного аналізу та застосування теоретичних знань при вирішенні практичних завдань;

- обґрунтування заходів економічного і соціального розвитку України, визначення наслідків економічної політики держави.

Вивчення дисципліни «Національна економіка» дозволить сформулювати у студентів уявлення (згідно вимог структурно-логічної схеми підготовки фахівця) про її місце у системі наукових знань, загальну картину функціонування національної економіки як цілісного організму, перспективи розвитку соціально-економічних процесів на макrorівні та інтеграції національної економіки у світове господарство, а також функціональну роль держави в управлінні економікою.

Програма вивчення дисципліни «Національна економіка» складена у відповідності зі значенням дисципліни та за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою бакалавра, й охоплює три блоки змістовних модулів:

- блок змістовних модулів (розділ) 1 – «Теоретичні засади національної економіки»;

- блок змістовних модулів (розділ) 2 – «Чинники сучасної національної економіки».

- блок змістовних модулів (розділ) 3 – «Державне управління, структурна перебудова, програмування соціально-економічного розвитку, політика економічного зростання та інтеграція національної економіки у світове господарство».

Таким чином, навчальна дисципліна «Національна економіка» відіграє важливу роль у формуванні професійної кваліфікації майбутніх фахівців-економістів та сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності на вітчизняному та міжнародному ринках праці.

# ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

## Практичне заняття №1. Тема заняття «ОСНОВНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ТА РИНКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: МОДЕЛЬ КРУГООБІГУ РЕСУРСІВ, ПРОДУКТІВ І ДОХОДУ»

**1.1 Мета заняття:** засвоєння базисних положень дисципліни «Національна економіка», ознайомлення з сутністю, економічною основою, передумовами й особливостями розвитку національної економіки на сучасному етапі, ознайомлення з найважливішими макроекономічними індикаторами функціонування окремих національних ринків і суб'єктів ринкової економіки.

### **1.2 План практичного заняття**

1. Суб'єкти національної економіки та види їх економічної активності.
2. Макроекономічні ринки та індикатори, що їх характеризують.
3. Модель кругообігу ресурсів, продуктів і доходу.

### **1.3 Завдання до практичного заняття**

**Завдання 1.** Поясніть зв'язки між економічними суб'єктами та ринками на макрорівні.

**Завдання 2.** Поясніть вплив держави на процеси кругообігу ресурсів, продуктів і доходу.

**Завдання 3.** Поясніть економічну сутність та наведіть математичну формалізацію тотожності між «вилученнями» та «ін'єкціями» в закритій та відкритій економіках.

**Завдання 4.** Поясніть причини надходження і відпливу ресурсів у моделі кругообігу ресурсів, продуктів і доходу.

### **1.4 Методичні вказівки до виконання завдання**

За умов макроекономічного підходу розрізняють лише чотири суб'єкти та три ринки національної економіки, що пов'язано із методологічною особливістю аналізу економіки на макрорівні, а саме: оперування агрегованими економічними категоріями.

Суб'єктами національної економіки є: домашні господарства; підприємства; держава; зарубіжжя.

Ці суб'єкти виявляють свою господарську діяльність на макро-ринках: товарному; ресурсному; фінансовому.

Основні макроекономічні зв'язки між суб'єктами та ринками представлено у моделі кругообігу ресурсів, продуктів і доходу.

Кругообіг ресурсів, продуктів і грошей – це потоки ресурсів і продуктів, якими обмінюються підприємства і домашні господарства, зрівноважені відповідним потоком грошових платежів, які є компенсацією за ці ресурси і товари.

Для закритої економіки модель кругообігу можна представити у такий спосіб (рис. 1.1).

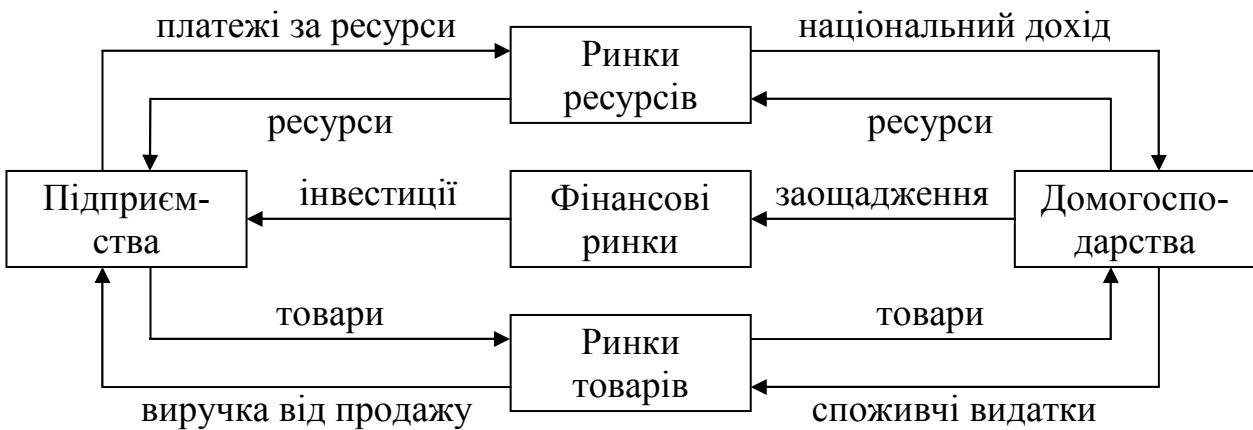


Рисунок 1.1 – Кругообіг ресурсів, товарів і коштів

На ринку ресурсів домогосподарства, що володіють всіма видами економічних ресурсів (матеріальними, трудовими, фінансовими тощо), постачають ці ресурси підприємствам. Підприємства, одержуючи ці ресурси, виробляють продукти (товари і послуги). Для підприємств платежі за ресурси являють собою витрати виробництва. Одночасно вони утворюють потоки заробітної плати, плати за фінансові ресурси домогосподарствам. Грошовий дохід, отриманий домогосподарствами від продажу ресурсів, витрачається на придбання ними необхідних товарів і послуг. Для підприємств потік споживчих витратків утворює виручку від продажу. Сумарний дохід, отриманий домогосподарствами, становить національний дохід. Він використовується для відшкодування витрачених ресурсів, а також для придбання нових.

Економіці в цілому властива тотожність між грошовими доходами й сукупними витратами. Але в моделях закритої та відкритої економіки є різниця в кругообігу ресурсів, продуктів і доходу.

У закритій економіці без державного втручання величина сукупного обсягу виробництва в грошовому виразі дорівнює величині грошових доходів домогосподарств.

У відкритій економіці із втручанням держави ця тотожність порушується, оскільки утворюються «відтоки» – будь-яке використання доходів не на купівлю продукції, виробленої всередині країни) та «ін'єкції» – будь-яке доповнення до витрат споживачів на продукцію, вироблену всередині країни (інвестиції, експорт, трансферти тощо).

### ***1.5 Контрольні запитання***

1. Назвіть суб'єкти національної економіки, дайте визначення їх сутності й охарактеризуйте види їх економічної активності.
2. Охарактеризуйте ринки національної економіки.
3. Які показники характеризують макроекономічні ринки та економічну активність різних суб'єктів національної економіки?

***Література:*** [2, 8-10]

## **Практичне заняття №2. Тема заняття «АНАЛІЗ СТАНУ КОНКУРЕНЦІЇ НА ТОВАРНОМУ РИНКУ»**

***2.1 Мета заняття:*** формування уявлення про умови функціонування товарного ринку, функції конкуренції, ознаки досконалої конкуренції, наслідки монополізації ринку, ознайомлення з методикою розрахунку показників монополізації ринку.

### ***2.2 План практичного заняття***

1. Конкуренція і монополізм як економічні категорії.
2. Аналіз стану конкуренції на товарному ринку.

### ***2.3 Завдання до практичного заняття***

**Завдання 1.** На ринку товару А діють п'ять товаровиробників. Частка кожного з них у загальному обсязі реалізації така:  $Q_1 = 20\%$ ,  $Q_2 = (30 - 2 \cdot i)\%$ ,  $Q_3 = (10 + 2 \cdot i)\%$ ,  $Q_4 = (5 + 3 \cdot j)\%$ ,  $Q_5 = (35 - 3 \cdot j)\%$ .

Розрахувати індекс Харфіндала-Хіршмана та пояснити отриманий результат.

**Завдання 2.** На ринку товару А обсяги реалізації найкрупніших виробників відповідно становлять:  $(150 + 15 \cdot i)$  млн. грн.,  $(100 + 5 \cdot j)$  млн. грн.,  $(240 + i \cdot j)$  млн. грн. Загальний обсяг реалізації цього товару всіма суб'єктами ринку становить  $(720 + 35 \cdot (i + j))$  млн. грн.

Розрахувати коефіцієнт ринкової концентрації та пояснити, яким є ринок даного товару: конкурентним, помірно концентрованим чи монополізованим.

**Завдання 3.** На початок року на ринку товару А діяло два крупні підприємства з часткою у загальному обсязі реалізації відповідно  $(40 + i) \%$  і  $(35 + j) \%$ . На кінець наступного року на ринку цього товару діяло вже три крупні підприємства – із часткою у загальному обсязі реалізації відповідно  $(20 + i) \%$ ,  $(30 + j) \%$ ,  $(25 - 2 \cdot i + j) \%$ .

Розрахувати рівень монополізації ринку в кожному році, індекс монополізації за період та проаналізувати тенденції розвитку конкуренції протягом цього періоду. Виявити, відбулася монополізація, демонополізація ринку, чи ситуація залишилась незмінною.

#### **2.4 Методичні вказівки до виконання завдання**

Для визначення стану конкуренції на товарному ринку використовуються такі показники:

1. Індекс Харфіндала-Хіршмана (*HHI*), який розраховується за формулою:

$$HHI = \sum_{i=1}^n Q_i^2, \quad \sum_{i=1}^n Q_i = 1, \quad (2.1)$$

де  $Q_i$  – частка  $i$ -го підприємства на ринку, долі од.;

$n$  – кількість суб'єктів господарювання, які випускають конкурентну продукцію (кількість суб'єктів певного ринку).

Значення *HHI* у межах до 0,3 свідчить про наявність значної конкуренції на ринку певного товару, тоді як монополізований ринок характеризують максимальні значення індексу Харфіндала-Хіршмана ( $HHI \approx 1$ ).

2. Коефіцієнт ринкової концентрації (*CR*), який розраховується за формулою:



$$CR = \frac{\sum_{i=1}^n Q_i}{Q} \cdot 100\%, \quad (2.2)$$

де  $Q_i$  – обсяг реалізації даного товару  $i$ -м суб'єктом ринку;  
 $Q$  – загальний обсяг реалізації даного товару всіма суб'єктами ринку.

$n$  – кількість крупних товаровиробників на ринку даного товару.  
 Залежно від значення коефіцієнту  $CR$  ринок буває:

- слабо концентрований, або конкурентний ( $CR < 30\%$ );
- помірно концентрований ( $30\% < CR < 60\%$ );
- високо концентрований, або монополізований ( $CR > 60\%$ ).

3. Рівень монополізації ринку ( $MR$ ) визначається сукупною часткою монопольних підприємств на певному ринку за формулою:

$$MR = \sum_{i=1}^n Qm_i, \quad (2.3)$$

де  $Qm_i$  – частка  $i$ -го підприємства-монополіста на ринку даного товару;

$n$  – кількість підприємств-монополістів на ринку даного товару.

4. Індекс монополізації ринку ( $IMR$ ), який розраховується за формулою:

$$IMR = 1 - \frac{\sum_{i=1}^k Qm_i^1}{\sum_{i=1}^n Qm_i^0}, \quad (2.4)$$

де  $Qm_i^0$  – частка  $i$ -го підприємства-монополіста в обсязі реалізації даного товару на початок дослідження;

$Qm_i^1$  – частка  $i$ -го підприємства-монополіста в обсязі реалізації даного товару на кінець дослідження;

$n$  – кількість підприємств-монополістів на ринку даного товару на початок дослідження;

$k$  – кількість підприємств-монополістів на ринку даного товару на кінець дослідження.

Показник  $IMR$  використовують для аналізу тенденцій розвитку конкуренції (монополізму) за певний період. Так, якщо:

- $IMR < 0$  – відбувається монополізація ринку;
- $IMR > 0$  – відбувається демонополізація ринку;
- $IMR = 0$  – рівень монополізації ринку не змінюється.

### **2.5 Контрольні запитання**

1. Дайте визначення поняттям «конкуренція», «монополізм», охарактеризуйте їх види.

2. Які показники використовують для оцінки стану конкуренції і тенденцій монополізації на товарному ринку?

3. Охарактеризуйте заходи державної політики щодо демонополізації ринку та сприяння розвитку конкуренції.

*Література:* [2, 4-5, 7-10]

## **Практичне заняття №3. Тема заняття «ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ СТАНУ ТОВАРНОГО РИНКУ: ЇХНЯ СТРУКТУРА ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК»**

**3.1 Мета заняття:** набуття знань про основні макроекономічні показники, за допомогою яких вимірюються результати економічної діяльності країни, їхню структуру, взаємозв'язок, ознайомлення із методологією їх формування і методикою розрахунку.

### **3.2 План практичного заняття**

1. Макроекономічні показники стану товарного ринку.
2. Номінальний і реальний ВВП.
3. Індеси Пааше, Ласпейреса, Фішера.

### **3.3 Завдання до практичного заняття**

**Завдання 1.** Відомо, що витрати держави на придбання товарів і послуг становлять  $(8,5 + 2 \cdot i)$  млрд. грн.; споживчі витрати домогосподарств –  $(77,2 + 3 \cdot j)$  млрд. грн.; валові інвестиції –  $(16,2 + i)$  млрд. грн.; чистий експорт країни –  $(1,1 + j/2)$  млрд. грн.; амортизація –  $(7,9 + i)$  млрд. грн.; нерозподілений прибуток підприємств –  $(2,8 + j)$  млрд. грн.; податок на прибуток підприємств –  $(1,4 + j/2)$  млрд. грн.;

особисті податки –  $(2,6 + i/2)$  млрд. грн.; непрямі податки на бізнес –  $(7 + j/2)$  млрд. грн.; відрахування на соціальне страхування –  $(0,2 + i/10)$  млрд. грн.; трансферти –  $(4 + j/2)$  млрд. грн. За цими даними розрахувати такі показники і проаналізувати їх структуру:

- валовий національний продукт;
- чистий національний продукт;
- національний дохід;
- особистий дохід;
- особистий дохід у розпорядженні.

**Завдання 2.** У таблиці 3.1 наведені дані про обсяги номінального валового внутрішнього продукту (ВВП) й індекси цін.

Таблиця 3.1 – Динаміка номінального ВВП й індексу цін у 2006-2009 рр.

| Роки | ВВП номінальний, млн. грн. | Індекс цін, % | ВВП реальний, млн. грн. |
|------|----------------------------|---------------|-------------------------|
| 2006 | 544153                     | 114,8         |                         |
| 2007 | 720731                     | 122,7         |                         |
| 2008 | 948056                     | 128,6         |                         |
| 2009 | 914720                     | 113,7         |                         |

Розрахувати реальний ВВП у кожному році (результати занести до таблиці) та проаналізувати щорічні зміни рівня цін.

**Завдання 3.** За даними про обсяги реального ВВП, отриманими у попередньому завданні, розрахувати:

- абсолютний приріст;
- темп приросту;
- темп зростання відносно попереднього року (ланцюговий);
- темп зростання відносно базового року (базисний), взяв за базовий 2006 р.

Результати розрахунків оформити у вигляді таблиці.

**Завдання 4.** У таблиці 3.2 наведені дані про динаміку валового внутрішнього продукту за період 1990-2009 рр. Необхідно:

- розрахувати базисні темпи зростання ВВП (1990 р. = 100%);
- визначити, чи супроводжується зростання номінального ВВП реальним його збільшенням, і якщо так, то в яких роках (висновки робити за значеннями ланцюгових темпів зростання);
- визначити, чи перевищив обсяг ВВП у 2009 р. базовий для цього дослідження рівень 1990 р.; якою є величина перевищення чи нестачі?

Таблиця 3.2 – Динаміка ВВП у фактичних і порівняних цінах у 1990-2009 рр. [12]

| Рік  | Номінальний ВВП, млн. грн. *<br>(у фактичних цінах) | Ланцюговий темп зростання ВВП, % до попереднього року<br>(у порівняних цінах) | Рік  | Номінальний ВВП, млн. грн.<br>(у фактичних цінах) | Ланцюговий темп зростання ВВП, % до попереднього року<br>(у порівняних цінах) |
|------|---|---|------|---|---|
| 1990 | 0,17  | –   | 2000 | 170070  | 105,9   |
| 1991 | 0,30  | 91,3  | 2001 | 204190  | 109,2   |
| 1992 | 5,0   | 90,1  | 2002 | 225810  | 105,2   |
| 1993 | 148,3   | 85,8  | 2003 | 267344  | 109,6   |
| 1994 | 1203,8  | 77,1  | 2004 | 345113  | 112,1   |
| 1995 | 5451,6  | 87,8  | 2005 | 441452  | 102,7   |
| 1996 | 81519   | 90,0  | 2006 | 544153  | 107,3   |
| 1997 | 93365   | 97,0  | 2007 | 720731  | 107,9   |
| 1998 | 102593  | 98,1  | 2008 | 948056  | 102,3   |
| 1999 | 130442  | 99,8  | 2009 | 914720  | 84,9  |

\* До 1996 р. у трлн. укр. крб.

**Завдання 5.** Визначити обсяг реального ВВП у звітному році, якщо у попередньому році номінальний ВВП склав  $(605359 + 100 \cdot i \cdot j)$  млн. грн. У звітному році номінальний ВВП зріс на  $(12 + i/2)$  %, ціни – на  $(19 + j/2)$  % проти попереднього року.

**Завдання 6.** За даними таблиці 3.3 розрахувати індекси цін Ласпейреса, Пааше і Фішера.

Таблиця 3.3 – Дані про обсяги виробництва і вартість товарів і послуг

|                 | 2008 р. (базисний)    |                  | 2010 р. (поточний)    |                  |
|-----------------|-----------------------|------------------|-----------------------|------------------|
|                 | кількість ( $Q_i^0$ ) | ціна ( $P_i^0$ ) | кількість ( $Q_i^t$ ) | ціна ( $P_i^t$ ) |
| Товари групи А  | $15 + i$              | $8 + j$          | $20 + j$              | $10 + i$         |
| Товари групи Б  | $35 + j$              | $6 + i$          | $50 + i$              | $5 + j$          |
| Послуги групи А | $40 + i$              | $12 + j$         | $60 + j$              | $9 + i$          |
| Послуги групи Б | $65 + j$              | $7 + i$          | $80 + i$              | $13 + j$         |

### 3.4 Методичні вказівки до виконання завдання

Основними показниками системи національних рахунків є:

1. Валовий національний продукт (ВНП):

$$ВНП = C + I + G + X_n, \quad (3.1),$$

де  $C$  – споживчі витрати домогосподарств, грн.;  
 $G$  – витрати держави на придбання товарів і послуг, грн.;  
 $I$  – валові внутрішні інвестиції, грн.;  
 $X_n$  – чистий експорт, грн.

2. Чистий національний продукт (ЧНП):

$$\text{ЧНП} = \text{ВНП} - A, \quad (3.2),$$

де  $A$  – амортизація, грн.

3. Національний дохід (НД):

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - \Pi_n, \quad (3.3)$$

де  $\Pi_n$  – непрямі податки на бізнес, грн.

4. Особистий дохід (ОД):

$$\text{ОД} = \text{НД} - V_{\text{соц.страх}} - \Pi_{\text{Пр}} - \text{Пр}_n + T, \quad (3.4)$$

де  $V_{\text{соц.страх}}$  – відрахування на соціальне страхування, грн.;

$\Pi_{\text{Пр}}$  – податок на прибуток підприємств, грн.;

$\text{Пр}_n$  – нерозподілений прибуток підприємств, грн.;

$T$  – трансферти, грн.

5. Особистий дохід у розпорядженні (ОДР):

$$\text{ОДР} = \text{ОД} - \Pi_o, \quad (3.5)$$

де  $\Pi_o$  – особисті (індивідуальні) податки, грн.

Номінальний ВВП, реальний ВВП та індекс цін перебувають у такій залежності:

$$\text{ВВП}_p^t = \frac{\text{ВВП}_n^t}{I_c^t} \cdot 100\%, \quad (3.6)$$

де  $\text{ВВП}_p^t$  – реальний ВВП у році  $t$ , грн.;

$\text{ВВП}_n^t$  – номінальний ВВП у році  $t$ , грн.;

$I_c^t$  – індекс цін у році  $t$ , %.

Основні показники динаміки макроекономічних величин розраховуються у такий спосіб (на прикладі ВВП):

1. Абсолютний приріст ( $\Delta$ ):

$$\Delta^t(\text{ВВП}) = \text{ВВП}^t - \text{ВВП}^{t-1}, \quad (3.7)$$

де  $\text{ВВП}^t, \text{ВВП}^{t-1}$  – обсяг ВВП у роках  $t$  і  $t-1$ , відповідно, грн.

2. Темп приросту ( $T_{\text{пр}}$ ):

$$T_{\text{пр}}^t(\text{ВВП}) = \frac{\text{ВВП}^t - \text{ВВП}^{t-1}}{\text{ВВП}^{t-1}} \cdot 100\% = \frac{\Delta^t(\text{ВВП})}{\text{ВВП}^{t-1}} \cdot 100\%. \quad (3.8)$$

3. Темп зростання до попереднього року (ланцюговий) ( $T_{\text{зр(л)}}$ ):

$$T_{\text{зр(л)}}^t(\text{ВВП}) = \frac{\text{ВВП}^t}{\text{ВВП}^{t-1}}. \quad (3.9)$$

4. Темп зростання до базисного року (базисний):

$$T_{\text{зр(б)}}^t(\text{ВВП}) = \frac{\text{ВВП}^t}{\text{ВВП}^{\bar{6}}}, \quad (3.10)$$

де  $\text{ВВП}^{\bar{6}}$  – обсяг ВВП у базисному році ( $T_{\text{зр}}^{\bar{6}} = 100\%$ ), грн.

Перерахунок ланцюгових темпів зростання у базисні здійснюється у такий спосіб:

$$T_{\text{зр(б)}}^1 = 100\%, \quad (3.11)$$

$$T_{\text{зр(б)}}^2 = \frac{T_{\text{зр(л)}}^2 \cdot T_{\text{зр(б)}}^1}{100\%}, \quad (3.12)$$

$$T_{\text{зр(б)}}^3 = \frac{T_{\text{зр(л)}}^3 \cdot T_{\text{зр(б)}}^2}{100\%}, \quad (3.13)$$

$$T_{\text{зр(б)}}^{t-1} = \frac{T_{\text{зр(л)}}^{t-1} \cdot T_{\text{зр(б)}}^{t-2}}{100\%}, \quad (3.14)$$

$$T_{\text{зр(б)}}^t = \frac{T_{\text{зр(л)}}^t \cdot T_{\text{зр(б)}}^{t-1}}{100\%}. \quad (3.15)$$

Індекси цін розраховують у такий спосіб:

1. Індекс цін Пааше ( $P_P$ ):

$$P_P = \frac{\text{ВВП}_n}{\text{ВВП}_p} = \frac{\sum_{i=1}^n P_i^t Q_i^t}{\sum_{i=1}^n P_i^{\bar{t}} Q_i^t}, \quad (3.16)$$

де  $P_i^t$ ,  $P_i^{\bar{t}}$  – ціна  $i$ -го товару (послуги) у поточному і базисному роках відповідно;

$Q_i^t$  – обсяг виробництва  $i$ -го товару (послуги) у поточному році.

2. Індекс цін Ласпейреса ( $P_L$ ):

$$P_L = \frac{\sum_{i=1}^n P_i^t Q_i^{\bar{t}}}{\sum_{i=1}^n P_i^{\bar{t}} Q_i^{\bar{t}}}, \quad (3.17)$$

де  $Q_i^{\bar{t}}$  – обсяг виробництва  $i$ -го товару (послуги) у базисному році.

3. Індекс цін Фішера ( $P_F$ ):

$$P_F = \sqrt{P_P \times P_L}. \quad (3.18)$$

### **3.5 Контрольні запитання**

1. Назвіть основні індикатори стану товарного ринку відповідно до системи національних рахунків (СНР). Покажіть взаємозв'язок між цими макроекономічними показниками.

2. Охарактеризуйте основні способи розрахунку ВВП.

3. Поясніть економічну ситуацію, за якої валовий внутрішній продукт у країні перевищує валовий національний дохід і навпаки. Яким у цих випадках буде сальдо первинних доходів?

4. Які чинники впливають на динаміку чистого національного продукту?

5. Поясніть відмінності між індексами Пааше і Ласпейреса.

**Література:** [1-2, 4-5, 7-10, 12]

## **Практичне заняття № 4. Тема заняття «АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ»**

**4.1 Мета заняття:** набуття знань про показники розвитку основного виду економічної діяльності – промисловості, ознайомлення з методикою аналізу стану промисловості та визначення показників ефективності виробництва.

### **4.2 План практичного заняття**

1. Аналіз структури промисловості і тенденцій структурних зрушень.
2. Показники динаміки промислового виробництва.
3. Аналіз зміни валової продукції промисловості під впливом зміни чисельності працівників і продуктивності праці.
4. Основні показники ефективності промислового виробництва.

### **4.3 Завдання до практичного заняття**

**Завдання 1.** За даними таблиці 4.1 про динаміку обсягів промислового виробництва:

- визначити структуру промислового виробництва за період 2007-2010 рр.;
- визначити тенденцію динаміки частки промисловості у ВВП за період 2007-2010 рр.;
- оцінити структурні зрушення у промисловості за суміжні роки (тобто за 2007-2008 рр., 2008-2009 рр., 2009-2010 рр.) та в цілому за період 2007-2010 рр. за лінійними та квадратичними коефіцієнтами абсолютних структурних зрушень.

**Завдання 2.** За даними завдання №1 визначити тенденцію розвитку (зростання, спад) промислового виробництва в абсолютному (за показником абсолютного приросту) та відносному (за індексом реального обсягу, або темпу зростання, промислової продукції) вимірах. Результати розрахунків представити у вигляді таблиці та відобразити динаміку обчислених показників графічно.

**Завдання 3.** Визначити зміну валової продукції промисловості під впливом зміни чисельності працівників, продуктивності праці та обох чинників одночасно. Відомо, що чисельність працівників у базовому році становила  $(6 + i)$  млн. чол., у звітному році – зросла



на  $(2 + j)$  %; продуктивність праці в базовому році досягала  $(15 + j)$  тис. грн., у звітному році – зросла на  $(7 + i)$  %.

Таблиця 4.1 – Структура виробництва за видами промислової діяльності за період 2007-2010 рр.

| Показник                                   | Значення за роками |     |            |     |            |     |            |     |
|--|--------------------|-----|------------|-----|------------|-----|------------|-----|
|  | 2007               |     | 2008       |     | 2009       |     | 2010       |     |
|  | млрд. грн.         | %   | млрд. грн. | %   | млрд. грн. | %   | млрд. грн. | %   |
| 1. Обсяги промислового виробництва, всього | 88,0               | 100 | 103,2      | 100 | 106,1      | 100 | 124,8      | 100 |
| у т.ч. за видами промислової діяльності    |                    |     |            |     |            |     |            |     |
| 1.1 машинобудування                        | 18,8               |     | 28,2       |     | 31,1       |     | 45,0       |     |
| 1.2 приладобудування                       | 10,4               |     | 10,7       |     | 11,0       |     | 11,8       |     |
| 1.3 чорна металургія                       | 13,7               |     | 13,5       |     | 14,0       |     | 14,3       |     |
| 1.4 вугільна промисловість                 | 12,9               |     | 16,0       |     | 13,1       |     | 13,9       |     |
| 1.5 хімічна промисловість                  | 8,0                |     | 8,1        |     | 8,7        |     | 9,4        |     |
| 1.6 легка промисловість                    | 12,5               |     | 13,4       |     | 14,4       |     | 15,0       |     |
| 1.7 харчова промисловість                  | 11,7               |     | 13,3       |     | 13,8       |     | 15,4       |     |
| 2. ВВП, млрд. грн.                         | 133,9              |     | 143,1      |     | 156,8      |     | 185,3      |     |
| 3. Частка промисловості у ВВП, %           |                    |     |            |     |            |     |            |     |

**Завдання 4.** Відомо, що обсяг промислового виробництва у звітному році становить  $(80 + 4 \cdot i)$  млрд. грн., основні виробничі засоби в промисловості дорівнюють  $(60 + 2 \cdot j)$  млрд. грн., а чисельність працівників у промисловості –  $(7 + i + j)$  млн. чол.

Розрахувати такі показники ефективності промислового виробництва як фондвіддача, фондомісткість, фондоозброєність і продуктивність праці.

#### 4.4 Методичні вказівки до виконання завдання

Найпростішими узагальнюючими мірами інтенсивності структурних зрушень у цілому по сукупності, є лінійний ( $l_d^{abs}$ ) та квадратичний ( $\sigma_d^{abs}$ ) коефіцієнти абсолютних структурних зрушень:

$$l_d^{abs} = \frac{\sum_{j=1}^n |d_j^t - d_j^{t-1}|}{n}, \quad (4.1)$$

$$\sigma_d^{abs} = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^n (d_j^t - d_j^{t-1})^2}{n}}. \quad (4.2)$$

де  $d_j^t, d_j^{t-1}$  – питома вага  $j$ -ї групи у момент часу  $t$  і  $t-1$  (частка  $j$ -го виду промислової діяльності у загальній структурі), %;

$n$  – кількість градацій у структурі, тобто кількість структурних елементів (кількість видів промислової діяльності), од.

Зміна (збільшення «+», зменшення «-») валової продукції промисловості під впливом зміни чисельності працівників ( $\pm \Delta Q_{пром.Ч}^t$ ) та під впливом зміни продуктивності праці ( $\pm \Delta Q_{пром.ПП}^t$ ) розраховується за формулами:

$$\pm \Delta Q_{пром.Ч}^t = Ч_{пром}^t \cdot ПП_{пром}^t - Ч_{пром}^6 \cdot ПП_{пром}^t = \Delta Ч_{пром}^t \cdot ПП_{пром}^t, \quad (4.3)$$

$$\pm \Delta Q_{пром.ПП}^t = Ч_{пром}^t \cdot ПП_{пром}^t - Ч_{пром}^t \cdot ПП_{пром}^6 = \Delta ПП_{пром}^t \cdot Ч_{пром}^t, \quad (4.4)$$

де  $Ч_{пром}^6, Ч_{пром}^t$  – чисельність працівників у промисловості відповідно у базовому і звітному році  $t$ , чол.;

$ПП_{пром}^6, ПП_{пром}^t$  – продуктивність праці у промисловості відповідно у базовому і звітному році  $t$ , грн./чол.

Загальний приріст валової продукції промисловості за рахунок обох чинників ( $\pm \Delta Q_{пром}^t$ ) становитиме:

$$\pm \Delta Q_{пром}^t = \Delta Q_{пром.Ч}^t + \Delta Q_{пром.ПП}^t. \quad (4.5)$$

Основні показники ефективності промислового виробництва визначаються за такими формулами:

1. Фондовіддача (ФВ) – показник ефективності використання основних виробничих засобів (ОВЗ), який показує, скільки гривень готової промислової продукції припадає на 1 грн. вартості ОВЗ:

$$ФВ = \frac{Q_{пром}}{ОВЗ}, \quad (4.6)$$

де  $Q_{пром}$  – обсяг промислового виробництва, грн.;

ОВЗ – вартість ОВЗ у промисловості, грн.

2. Фондомісткість (ФМ) – характеризує вартість основних виробничих засобів, яка припадає на 1 грн. вартості продукції промисловості (є оберненим показником до фондovіддачі):

$$\text{ФМ} = \frac{1}{\text{ФВ}} = \frac{\text{ОВЗ}}{Q_{\text{пром}}}. \quad (4.7)$$

3. Продуктивність праці (ПП) – показник ефективності використання робочої сили, зайнятої в промисловості:

$$\text{ПП} = \frac{Q_{\text{пром}}}{\text{Ч}}. \quad (4.8)$$

4. Фондоозброєність (ФО) – показник оснащеності працівників промисловості основними виробничими засобами:

$$\text{ФО} = \frac{\text{ОВЗ}}{\text{Ч}}. \quad (4.9)$$

#### ***4.5 Контрольні запитання***

1. За якими показниками оцінюють структурні зрушення у промисловості?
2. Назвіть основні індикатори промислового виробництва.
3. Охарактеризуйте методику проведення факторного аналізу зміни валової продукції промисловості.
4. Розкрийте методику визначення основних показників ефективності промислового виробництва.

***Література:*** [2-9, 11-12]

### **Практичне заняття №5. Тема заняття «АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ»**

***5.1 Мета заняття:*** набуття знань про сутність, функції, значення ринку праці; ознайомлення з ознаками різних типів ринку праці, економічним змістом і методикою розрахунку основних показників ринку праці.

## **5.2 План практичного заняття**

1. Сутність і функції ринку праці, основні категорії населення відповідно до класифікації Міжнародної організації праці.
2. Основні індикатори стану ринку праці.
3. Методи обчислення ступеня і динаміки збалансованості ринку праці та показники ефективного його функціонування.

## **5.3 Завдання до практичного заняття**

**Завдання 1.** На початку року чисельність робочої сили становила  $(35 + i + j)$  млн. чол., чисельність безробітних дорівнювала  $(7 + j/2)$  млн. чол. Протягом року за умов незмінної робочої сили знайшли роботу  $(5 + i/4)$  млн. чол., а втратили –  $(2 + i/4)$  млн. чол. Обсяг ВВП за рік становив  $(100 + i \cdot j)$  млн. грн. Розрахувати:

- рівень безробіття на початку та в кінці року;
- рівень зайнятості на початку та в кінці року;
- коефіцієнт звільнення;
- коефіцієнт працевлаштування;
- продуктивність праці.

**Завдання 2.** Відомо, що чисельність безробітних становить  $(1,2 + i/10)$  млн. чол. Кількість вакантних робочих місць дорівнює: а)  $(1 + j/10)$  млн.; б)  $(1,2 + i/10)$  млн.; в)  $(2 + j/10)$  млн.

Розрахувати для випадків а), б), в) коефіцієнт навантаження на одне робоче місце та коефіцієнт вакантності. Пояснити отриманий результат.

**Завдання 3.** Визначить ступінь збалансованості ринку праці, на якому пропозиція робочої сили становить  $(15,2 + i)$  млн. чол., а кількість функціонуючих і вакантних робочих місць відповідно складає  $(12,6 + i)$  і  $(1,8 + j)$  млн.

## **5.4 Методичні вказівки до виконання завдання**

Чисельність економічно активного населення, або робоча сила, ( $L$ ) визначається за формулою:

$$L = E + U, \quad (5.1)$$

де  $E$  – чисельність зайнятих, чол.;

$U$  – чисельність безробітних, чол.

Рівень безробіття ( $P_U$ ) визначається за формулою:

$$P_U = \frac{U}{L} \cdot 100\% = \frac{L-E}{L} \cdot 100\%. \quad (5.2)$$

Рівень зайнятості ( $P_E$ ) визначається за формулою:

$$P_E = \frac{E}{L} \cdot 100\% = \frac{L-U}{L} \cdot 100\%. \quad (5.3)$$

Коефіцієнти працевлаштування ( $k_{\text{пр}}$ ) і звільнення ( $k_{\text{зв}}$ ) визначаються за формулами:

$$k_{\text{пр}} = \frac{U_{\text{пр}}}{U_{\text{заг}}^{\text{ср}}} \cdot 100\%, \quad (5.4)$$

$$k_{\text{зв}} = \frac{E_{\text{зв}}}{E_{\text{заг}}^{\text{ср}}} \cdot 100\%, \quad (5.5)$$

де  $U_{\text{пр}}$  – чисельність працевлаштованих безробітних за період, чол.;  
 $U_{\text{заг}}^{\text{ср}}$  – середня за період чисельність безробітних, чол.;  
 $E_{\text{зв}}$  – чисельність звільнених працівників за період, чол.;  
 $E_{\text{заг}}^{\text{ср}}$  – середня за період чисельність зайнятих працівників, чол.

Коефіцієнт навантаження на одне робоче місце ( $k_{\text{н}}$ ) і коефіцієнт вакантності ( $k_{\text{в}}$ ) визначаються за формулами:

$$k_{\text{н}} = \frac{U}{N_{\text{в}}}, \quad (5.6)$$

$$k_{\text{в}} = \frac{N_{\text{в}}}{U}, \quad (5.7)$$

де  $N_{\text{в}}$  – кількість вакантних робочих місць.

Коефіцієнт збалансованості ринку праці ( $k_{\text{зб}}$ ) визначається так:

$$k_{\text{зб}} = \frac{L^D}{L^S} = \frac{N_{\text{ф}} + N_{\text{в}}}{L^S}, \quad (5.8)$$

де  $L^D$ ,  $L^S$  – відповідно попит на робочу силу та її пропозиція, чол.;  
 $N_{\text{ф}}$  – кількість функціонуючих робочих місць.

### **5.5 Контрольні запитання**

1. Охарактеризуйте основні категорії населення у контексті їх відношення до праці.
2. Назвіть основні індикатори стану ринку праці і розкрийте методику їх обчислення.
3. Розкрийте методику визначення показників ефективності функціонування ринку праці та ступеня його збалансованості.

*Література:* [2, 5, 7-10]

## **РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**

1. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України / О. Г. Білорус. – Броди : Просвіта, 2001. – 300 с.
2. Єщенко П. С. Сучасна економіка : навч. посіб. / П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 2005. – 327 с.
3. Економіка України : десять років реформ / за ред. З. Ватаманюка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 87 с.
4. Економіка України : стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В. М. Гейця. – К. : Фенікс, 2003. – 1008 с.
5. Злупко С. М. Перехідна економіка : сучасна Україна : навч. посіб. / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2006. – 324 с.
6. Механізм структурних зрушень в економіці України / за ред. В. І. Кононенка. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2002. – 288 с.
7. Перехідна економіка : підручник / [В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. – К. : Вища школа, 2003. – 591 с.
8. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2003. – 148 с.
9. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч. посіб. / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2005. – 254 с.
10. Селезнев В. В. Основы рыночной экономики Украины : [учеб. пособие] / В. В. Селезнев. – К. : А.С.К., 2003. – 655 с.
11. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка : теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.
12. [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

Навчальне видання

## МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни  
«Національна економіка»  
для студентів напрямів підготовки  
6.030503 – «Міжнародна економіка»

Укладачі ПОКАТАЄВА Катерина Петрівна  
ТОКАР Інна Іванівна  
КОЛОМІЙЧЕНКО Тетяна Володимирівна

Відповідальний за випуск *К.П. Покатаєва*

В авторській редакції

Комп'ютерна верстка